

ב"שבת הגדול" נתגלה "בני בכורי ישראל" בזכות יעקב אבינו שקנה את הבכורה מעשו

ב' טעמים על מצות שבת בדברות הראשונות והאחרונות

כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים פנים, רחש לבי דבר טוב לבאר הטעם שקראו את השבת שלפני הפסח "שבת הגדול" על שם הנס, על פי מה שנתקשו המפרשים על מה שמצינו שינוי גדול בטעם למצות שבת בין הדברות הראשונות בפרשת יתרו להדברות האחרונות בפרשת ואתחנן, כי בדברות הראשונות מבואר הטעם כי שבת היא זכר למעשה בראשית, כמו שכתוב בפרשת יתרו (שמות כ-ח): "זכור את יום השבת לקדשו... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי".

לעומת זאת בדברות האחרונות מבואר הטעם שהיא זכר ליציאת מצרים, כמו שכתוב בפרשת ואתחנן (דברים ה-יב): "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויציאתך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת". וכן אנו מזכירים ב' טעמים אלו בקידוש ליל שבת: "ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית, תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים". וצריך ביאור מה ראה הקב"ה לשנות בדברות האחרונות את הטעם לשמירת שבת זכר ליציאת מצרים. זאת ועוד, מהו הקשר בין יציאת מצרים לשמירת שבת.

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שמצינו מאמר פלא בענין שבת קודש במדרש (דב"ר ג-א): "ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת, לא נתתי לך אלא לטובתך. כיצד, אמר רבי חייא ברבי אבא, את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך, ואני נותן לך שכר, מנין (ישעיה נח-ג) וקראת לשבת עונג וגו', מה כתיב אחריו, (שם) אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך".

ותמהו כל המפרשים, איך יעלה על הדעת שהקב"ה נתן לנו את השבת לרעתנו. ופירש ב"אהבת שלום" (פרשת ויקהל) הכוונה בזה על פי מאמר הגמרא (שבת קיח): "כל המשמר שבת כהלכתו

שבעקבות לקיחת הפסח נלחמו בכורי מצרים עם אבותיהם. ולפי ב' הטעמים צריך ביאור מה שקראו את השבת "שבת הגדול", ולא "שבת הנס" וכדומה. זאת ועוד צריך ביאור מה שסייב הקב"ה לנס הגדול שבכורי מצרים נלחמו עם אבותיהם והרגו מהם, איזו מדה כנגד מדה יש כאן.

הטעם שקבעו זכר לנס בשבת ולא בעשרה בניסן

פתח דברינו יאיר במה שנתייגעו כל המפרשים ליישב הפליאה, הלא כל המועדים שנזכרו בתורה זכר לנס שהיה, וכן חנוכה ופורים שקבעו חכמינו ז"ל זכר לניסים, נקבעו לפי ימי החודש שהיה בהם הנס, ולא לפי היום בשבוע של הנס, הנה כי כן מאחר שהנס של לקיחת קרבן הפסח היה בעשור לחודש ניסן, היה ראוי לקבוע את הנס לימי החודש בעשרה בניסן אפילו כשחל בימי החול, ולא לפי יום השבוע בשבת קודש שלפני פסח, שברוב הפעמים אינו חל ב' בניסן.

וכבר נאמרו ונשנו בזה תירוצים רבים, שהבריה התיכון שבכולם מבוסס על יסוד אחד, שקדושת השבת היא שסייעה לנס הגדול של לקיחת הפסח, שחרקו המצרים בשיניהם ולא עשו להם דבר, כמו שכתב ה"פרי חדש" (שם אות א): "ואולי זכות שבת אהני להו פורתא להצילן מיד המצריים". וכן כתב ה"שפת אמת" (שבת הגדול שנת תרל"ב): "והנה מקחו בעשור שהיה בשבת, מסתמא היה המכוון להיות שבת סיוע לבני ישראל".

והוסיף לבאר שם הסיוע שהיה לישראל מצד השבת על פי מה שכתוב (שמות יב-כא): "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח", ודרשו במכילתא: "משכו ידיכם מעבודה זרה, וקחו לכם צאן למצוה". וזהו הטעם שצוה הקב"ה לקחת הפסח בעשור לחודש ניסן שחל בשבת, כדי שקדושת השבת תסייע לישראל למשוך ידיהם מעבודה זרה ולקחת להם צאן למצוה, ובזכות זה לא יכלו המצרים להרע להם, לכן קבעו את הזכר לנס ההוא דוקא בשבת שלפני פסח.

לקראת שבת קודש הבאה עלינו לטובה, דבר בעתו מה טוב להתבונן במה שכבר עסקו בכך רבותינו הקדושים, הראשונים והאחרונים, דורשי התורה בכל דור ודור, לבאר מנהג הקדמונים שהביא המחבר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תל): "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו". ומקור הדבר בדברי הטור (שם) שמביא בשם המדרש הנס שנעשה בו:

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, והטעם לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב (שמות יב-ג) בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבותו, ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם, ונמצא שעשרה בחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מיטתו, ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שיניהם קהות על ששוחטין אלוהיהם, ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול".

וכתב ה"בית יוסף" כי בתוספות (שבת פז: ד"ה ואותו יום) הביאו בשם המדרש נס נוסף שנעשה לישראל בשבת הגדול, כי לא רק שהמצרים חרקו את שיניהם, ולא היו יכולים לומר דבר על שהולכים לשחוט את אלוהיהם, אלא זאת ועוד, שלקחת הפסח בשבת גרמה לכך שבכורי המצרים נלחמו והרגו את אבותיהם, והנה דברי התוספות בלשון קדשם:

"ועל כן קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול, כדאמרינן במדרש כשלקחו פסחיהם באותה שבת, נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך, אמרו להן זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו, ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבה, הדא הוא דכתיב (תהלים קל"ו) למכה מצרים בבכוריהם".

נמצינו למדים שיש ב' טעמים על מה שקראו את השבת שלפני פסח "שבת הגדול": טעם אחד על הנס שלקחו ישראל את הטלה אלהיהם של המצרים לקרבן פסח ולא יכלו לומר דבר, וטעם שני על הנס

**ביאור ב' טעמים על השבת בעשרת הדברות:
א. "וינח ביום השביעי". ב. "כי עבד היית בארץ מצרים"**

**משה רבינו בחר לישראל שישמרו את השבת במצרים,
כדי לכפר על מה שעבדו עבודה זרה בשוגג ובאונס**

**בדברות האחרונות אחרי חטא העגל נאמר:
"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", כי שבת באה לכפר על עבודה זרה**

**בשבת הגדול כשלקחו ישראל את הטלה לקרבן
כבר תיקנו עון עבודה זרה וזכו לשמור שבת במדרגה גדולה**

אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו". נמצא לפי זה כי שמירת שבת היא כפרה על העון החמור של עבודה זרה, הנה כי כן זהו ביאור המדרש: "ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת", שתטעה לחשוב שנתתי לך את השבת רק כדי לתקן רעתך מה שחטאת בעבודה זרה, "לא נתתי לך אלא לטובתך", שתוסיף ותתעלה עוד בקדושה, כמו שכתוב (שמות לא-ג): "לדעת כי אני ה' מקדשכם".

**משה בחר את השבת במצרים
כדי לכפר על עבודה זרה**

ויש להוסיף תבלין לדבריו הקדושים, לבאר מה גרם לישראל לחשוב שהקב"ה נתן להם את השבת לרעתם, כדי לתקן מה שחטאו בעבודה זרה, עד כדי כך שהקב"ה היה צריך לומר להם: "ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת, לא נתתי לך אלא לטובתך", על פי מה שמבואר במדרש (שמו"ר א-כח) על מה שכתוב (שם ב-יא):

"ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, ראה שאין להם מנוחה, הלך ואמר לפרעה, מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ואילו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים. אמר לו, לך ועשה להן כמו שתאמר, הלך משה ותיקן להם את יום השבת לנוח".

ונראה לבאר כוונתו העמוקה של משה רבינו, שמכל המצוות בחר שישמרו ישראל את השבת במצרים, על פי הידוע ששקעו ישראל במצרים במ"ט שערי טומאה, עד שעבדו עבודה זרה, כמבואר במדרש (ילקוט שמעוני פרשת בשלח רמז רלד) על הכתוב (שמות יד-ט):

"והמים להם חמה שירד סמאל ואמר לפניו, רבונו של עולם, לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים [בלשון תמיהה] ואתה עושה להם נסים, והיה משמיע קולו לשר של ים ונתמלא עליהם חימה וביקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם וכי לדעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שעבדו ומתוך טירוף הדעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון".

לפי זה יש לומר, כי הן אמת שבמצרים לא עבדו ישראל עבודה זרה כי אם מתוך שעבדו וטירוף הדעת, אולם בכל זאת היו צריכים כפרה על עבודה זרה החמורה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, על כן פעל משה בחכמתו שישמרו ישראל את השבת במצרים, שבזכות זה אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו, והגם שעדיין לא שמרו את השבת במדרגה הגדולה בבחינת "לדעת כי אני ה' מקדשכם", כי אם כדי לנוח ממלאכתם, עם כל זה תבוא שמירת שבת שלא בדעת ותכפר על עבודה זרה שלא בדעת.

"כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם".

**שבת היא זכר ליציאת מצרים
ששמרו במצרים לכפר על עבודה זרה**

מעתה יאירו עינינו להבין ב' הטעמים שהזכיר הקב"ה על מצות שבת, כי בדברות הראשונות שאמרם הקב"ה לישראל בשעת מתן תורה לאחר שיצאו מטומאת מצרים, כמו שפתיח הקב"ה את עשרת הדברות (שם כ-ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", נתן להם הקב"ה את השבת במדרגה הגדולה: "זכור את יום השבת לקדשו", כדי להתחבר עם הקב"ה ששמר את השבת: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי", והרי זה בבחינת "זכרון למעשה בראשית".

אבל בדברות האחרונות שנאמרו לישראל לאחר שחטאו בעבודה זרה בחטא העגל, הרי היו צריכים לשמור את השבת בכוונה נוספת, כמו ששמרו במצרים, כדי לכפר על מה שעבדו עבודה זרה, לכן הזכיר להם הקב"ה ב' הטעמים, כי מה שאמר "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", התכוון שנשמור את השבת במדרגה הגדולה "כאשר צוך" בדברות הראשונות ששבת הקב"ה ביום השביעי, והרי זה בבחינת "זכרון למעשה בראשית".

אולם מוסיף הכתוב שעתה לאחר שחטאו בעגל שהוא עבודה זרה יש טעם נוסף: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", שעבדת שם עבודה זרה, ובכל זאת "ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה", בזכות שמירת שבת שבחר משה עבורם משום שמכפרת על עבודה זרה, "על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת", גם כן מטעם זה לכפר על חטא העגל, אלא שבמצרים שעבדו עבודה זרה שלא מדעת כי אם באונס, היה די בשמירת שבת שלא לדעת, דהיינו לשם מנוחה, אבל לאחר חטא העגל שהיה בדעת, נצטוו לשמור שבת מדעת לכפר על עבודה זרה.

הנה כי כן הרווחנו להבין מה שאמר הקב"ה לישראל: "ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת", כדי לתקן מה שעבדתם עבודה זרה במצרים, שהרי מטעם זה בחר משה רבינו שישמרו ישראל את השבת במצרים, אל תחשבו כן אלא תדעו נאמנה, "לא נתתי לך אלא לטובתך", שאפילו אם כבר תקנתם הפגם של עבודה זרה תשמרו את השבת כדי להתעלות ולהתקדש בקדושתו של הקב"ה.

**בקשת הקב"ה ממשה ללמד את ישראל
לשמור שבת כדי להתקדש**

הנה מה טוב ומה נעים לבאר בזה מה שכתוב בפרשת כי תשא לפני חטא העגל (שמות לא-יב): "ויאמר ה' אל משה לאמר, ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם". ופירש רבינו האריז"ל ב"לקוטי תורה" לפי מה שמבואר שבחר משה לישראל לשמור את השבת במצרים, והנה במצרים שמרו ישראל את השבת רק כדי לנוח ממלאכתם, אולם הרי התכלית היא לשמור את השבת כדי להתקדש לה'.

וזהו שאמר הקב"ה למשה, "ואתה" שבחרת את השבת לישראל במצרים כדי שינוחו ממלאכתם, "דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו", אך מיעוט הוא שמעתה תשמרו את השבת רק להיותם "שבתותי", שגם אני שמרתי את השבת בשעת בריאת העולם כשנחתי ביום השביעי, ומסרתי לכם את השבת, "כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם". אלו דבריו הקדושים.

לפי האמור יש להוסיף, כי היות שבחר משה לישראל שישמרו שבת במצרים כדי לכפר על מה שעבדו עבודה זרה, לכן עתה אחרי שהוציאם הקב"ה מטומאת מצרים וקיבלו את התורה, אמר לו הקב"ה, "ואתה" שבחרת את השבת לישראל במצרים לכפר על מה שעבדו עבודה זרה, "דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו", שמעתה יתעלו לשמור את השבת כדי להתקדש,

(דברים לג-יה): "ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך". אולם עשו בגד בתפקידו עוד בהיותו במעי אמו, כמו שכתוב: "ויתרוצצו הבנים בקרבה", ובמקום לפרנס את יעקב בחר להילחם עם הקדושה, לכן אחז יעקב בעקב עשו למנוע ממנו מלצאת ראשון, כי ראה שאינו מתכוון להיות בבחינת הזבולון של כלל ישראל.

ואף שלא הצליח יעקב למנוע את לידתו של עשו ראשונה, הזמין לו הקב"ה הזדמנות לקנות ממנו את הבכורה בניזיד עדשים, וכך עברה הבכורה מעשו שלא רצה להשתמש בה, ליעקב שעבד בה את ה', ובזכות הבכורה זכה גם כן בברכותיו של יצחק, כמו שכתוב (בראשית כז-לו): "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמיים, את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי".

ופירש רש"י בשם מדרש תנחומא: "למה חרד יצחק, אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושיניתי סדר היחס, התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמיים, אמר לו אביו מה עשה לך, אמר לו את בכורתי לקח, אמר [יצחק], בכך הייתי מצר וחרד, שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי, גם ברוך יהיה".

המאבק על הבכורה בין הקדושה לטומאה בכל הדורות

ובכן ראוי לדעת כי מאבק זה בין יעקב לעשו על הבכורה לא פסק, אלא בכל דור ודור יש מלחמת חורמה בין עם ישראל זרעו של יעקב מצד הקדושה, ובין עשו וכל כוחות הרשע מצד הטומאה, כאשר כל אחד רוצה לזכות בבכורה ולשלוט על הצד השני. ובהיותנו בגלות תחת שרי אומות העולם נראה כאילו הצליח עשו להחזיר לעצמו את הבכורה, אולם בגאולה העתידה יתגלה כי יעקב זרעו בני ישראל הם ראויים לבכורה. וזהו שהבטיח הקב"ה לדוד מלך ישראל שממנו עתיד מלך המשיח לצאת (תהלים פט-כח): "אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ".

מאבק זה על הבכורה נתגלה במלוא תוקפו במצרים, כמו שכתוב בתחילת גלות מצרים (שמות א-ח): "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיה תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ", כי בהיותם בני יעקב שקנה הבכורה מעשו ירצו לשלוט עלינו, על כן הבה נתחכמה לשלוט עליהם, וישימו עליו שרי מיסים למען ענותו בסבלותם".

לפי זה נשכיל להבין מה שהביא ה"כל בו" (סימן נח) שהמצרים קידשו את בכוריהם שהיו כומרים לעבודה זרה, ולפי האמור הביאור בזה כי רצו להראות בכך

ביאור הטעם שסיבב הקב"ה את הנס הגדול שבכורי מצרים נלחמו עם אבותיהם שיוציאו את ישראל ממצרים

המצרים קידשו את בכוריהם לעבודה זרה כדי להחזיר לכוחות הטומאה את הבכורה שקנה יעקב מעשו

הרה"ק מראפשיץ זי"ע: "מכרה כיום את בכורתך לוי" רמז על שבת, כיו"ם נוטריקון כ'ולם י'שבעו ו'יתענגו מ'טובך

בשבת "הגדול" נתקשרו ישראל בקדושת הבכורה של יעקב אבינו בזכות השבת שהיא הבכור לששת ימי החול

את אבותיהם שלא הסכימו לשלח את ישראל, על פי מה שכתוב בפרשת שמות כששלח הקב"ה את משה לפרעה (שמות ד-כב): "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ויעבדוני ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את בנך בכורך". ופירש רש"י: "בני בכורי, ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו".

נמצינו למדים מזה יסוד גדול, שהקב"ה הביא על המצרים מכת בכורות, בזכות יעקב אבינו שקנה את הבכורה מעשו, והסכים עמו הקב"ה באומרו "בני בכורי ישראל", כי זרעו של יעקב ירשו ממנו את הבכורה, ומאחר שהמצרים לא רצו להוציא את ישראל הבכור משעבוד מצרים, העניש אותם הקב"ה מדה כנגד מדה במכת בכורות.

ונראה להרחיב הביאור בזה על פי מה שנשים לב להתבונן, כי יעקב אבינו ועשו הרשע היו שני האחים שעמדו בראשי שתי המערכות קדושה מול טומאה לדורותיהם, שנלחמו על הבכורה והברכות. מאבק זה כבר התחיל בעודם במעי אמן, כמו שכתוב (בראשית כה-כב): "ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה', ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר". ופירש רש"י: "ולאום מלאום יאמץ, לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל".

והנה סיבב הקב"ה שעשו יצא ראשון ויהיה הבכור, כמו שכתוב (שם כה): "ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשו, ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב". ופירש רש"י שיעקב אחז בעקב עשו כדי למנוע ממנו להיות הבכור. ויש ללמוד הביאור על כך מדברי ה"חתם סופר" ב"תורת משה" (פרשת תולדות בפסוק שני גוים בבטןך), שכך רצה הקב"ה שיעקב ועשו יהיו שותפים, יעקב יעסוק בתורה בבחינת יששכר עמוד התורה, ועשו יפרנס אותו בבחינת זבולון.

ואם היה עשו ממלא את תפקידו בנאמנות היה זוכה להיות הבכור, כמו שהקדים משה רבינו בברכותיו את זבולון לפני יששכר, באומרו

יומתק להבין בזה מה ששבר משה רבינו את הלוחות הראשונים כשראה את חטא העגל, כמו שכתוב (שם לב-ט): "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת הרהר". הביאור בזה כי בלוחות הראשונים הרי כתוב הטעם לשמירת שבת רק כדי להתדבק בקדושתו של הקב"ה שחן ביום השביעי, אולם עתה שחטאו בעגל הרי צריכים לשמור שבת כמו ששמרו במצרים לכפר על עבודה זרה, לכן שבר את הלוחות הראשונים כדי שיקבלו ישראל את הלוחות השניים שזכר בהם הטעם: "זוכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם".

מעתה אמינא טעם חדש למה שקראו לשבת שלפני הפסח "שבת הגדול", על פי מה ששינו במשנה (שבת זז): "כלל גדול אמרו בשבת", ודייקו בגמרא (שם סח). כי ממה שאמרו "כלל גדול" משמע שיש כלל אחר קטן ממנו, וכן כאן אנו קוראים שבת שלפני הפסח "שבת הגדול", כי כל השנים שמרו ישראל שבת במצרים במדרגה נמוכה כדי לכפר על מה שעבדו עבודה זרה.

אבל בשבת הגדול שאמר להם הקב"ה: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח", ודרשו במכילתא: "משכו ידיכם מעבודה זרה, וקחו לכם צאן למצוה", נמצא שבלקחת הטלה לקרבן פסח בעשירי לניסן שחל בשבת, כבר ביטלו ישראל את העבודה זרה של המצרים, ואין לך כפרה גדולה מזו, ושוב לא היו צריכים לשמור שבת כדי לכפר על עבודה זרה בבחינת הדברות האחרונות זכר ליציאת מצרים, אלא זכו לשמור את השבת בבחינת דברות הראשונות כדי להתקדש, לכן שבת שלפני הפסח נקרא "שבת הגדול", כי הוא גדול מכל השבתות ששמרו ישראל במצרים.

הקב"ה הביא על המצרים מכת בכורות על השעבוד עם "בני בכורי ישראל"

בדרך זו במסילה נעלה לבאר לפי זה מה שהביאו בתוספות בשם המדרש הנס הנוסף שנעשה לישראל בשבת הגדול, שבכורי מצרים נלחמו והרגו

שהבכורה שייכת לצד הטומאה מכוחותיו של עשו, ואינם מכירים במה שקנה את הבכורה מעשו. לכן כשראה פרעה שזרעו של יעקב מתרבה, נתיירא שלא יתפסו הבכורה והחליט לשעבדם תחת ידו.

מעתה יומתק להבין מה ששלח הקב"ה לומר לפרעה: "כה אמר ה' בני בכורי ישראל", דע לך שהבכורה שייכת ליעקב מצד הקדושה, שקנה אותה כדת וכדין, כי עשו וכל כוחות הרשע אינם ראויים לבכורה, "ואומר אליך שלח את בני ועבדוני", כי אינך ראוי לשלוט עליהם כי נתקדשו לבכורה לעבוד את ה', ומאחר שאתה מסרב לקבל את האמת, "ותמאן לשלחו", כי אתה רוצה לשלוט עליו בכח הבכורים שקידשת לעבודה זרה, "הנה אנכי הורג את בנך בכורך".

יעקב קנה מעשו את יום השבת להתענג בו בתענוגי העולם הזה

בדרך זו במסילה נעלה להתבונן בנס הגדול של שבת הגדול, על פי מה שנקדים פנינה יקרה שהביא ב"רביד הזהב" (פרשת בלק ד"ה לא הביט אופן ג) בשם הרה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע, לפרש מה שאמר יעקב אבינו לעשו (בראשית כה-לא): "מכרה כיום את בכורתך לי", ופירשו במדרש (ב"ר סג-ג): "מכרה כיום, אמר לו זבין לי חד יום מן דידך". פירוש, מכור לי יום אחד משלך. וצריך להבין איזה יום ביקש יעקב מעשו שימכור לו.

וביאר בדברי קדשו על פי מה שכתוב אצל יעקב ועשו בהיותם במעי אמם: "ויתרוצצו הבנים בקרבה", ופירש רש"י: "ויתרוצצו, מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות". ומקור הדבר במדרש (ילקוט שמעוני ד"ה מכרה כיום), שיעקב ועשו חילקו ביניהם את שני העולמות, עשו לקח לחלקו את העולם הזה, ויעקב אבינו לקח לחלקו את העולם הבא.

לפי זה אומר הרה"ק מראפשיץ זי"ע, כי יעקב אבינו אמנם לקח לחלקו את העולם הבא, והסכים שלא ליהנות מהעולם הזה רק כדי חיותו, אולם הלא יש מצוה לענג את השבת כמו שכתוב (ישעיה נח-ג): "וקראת לשבת עונג", ואמרו חכמינו ז"ל (שבת קיח): מענגו במאכל ובמשתה. נמצא שאם יפרוש עצמו לגמרי מכל עניני העולם הזה, לא יוכל לקיים כראוי מצות עונג שבת במאכל ומשתה.

לכן ביקש מעשו: "מכרה כיום את בכורתך לי", ומפרש במדרש: "זבין לי חד יום מן דידך", כלומר מכור לי מחלקך יום אחד בשבוע, שהוא יום השבת שהוא בבחינת הבכור של כל הימים, כדי שאוכל לענגו במאכל ומשתה. והוסיף רמז נפלא במה שאמר יעקב לעשו "מכרה כיום" - כיו"ם נוטריקון כ'ולם ו'יתענגו מ'טובך, כלומר תכלית המכירה היא כדי שביום השבת יוכלו כל ישראל לשבוע ולהתענג מטוב העולם הזה. אלו דבריו הקדושים.

יום השבת עצמו הוא הבכורה שקנה יעקב

כעבדא קמי מאריה נראה להוסיף תבלין לדבריו הקדושים, לפרש לפי זה מה שאמר יעקב לעשו על יום השבת: "מכרה כיום את בכורתך לי", משמע שביקש מעשו שימכור לו את הבכורה שהיא יום השבת, וצריך ביאור מהו הקשר בין יום השבת לבכורה של עשו. לכן נראה לומר שיום השבת עצמו שנתברך ונתקדש יותר מכל הימים הוא בבחינת בכור לששת ימי המעשה, כמו שכתוב (בראשית ג-ג): "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו".

וזהו שמבואר בזהר הקדוש (פרשת יתרו פח). שכל ששת הימים מתברכים מיום השבת: "דהוא יומא מתברכאן מיניה כל שיתא יומין", ואמרו עוד (שם): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין". פירוש, כל הברכות של עליונים ותחתונים תלויות ביום השביעי. נמצא כי יום השבת הוא בכור לששת ימי המעשה, ועל כך ביקש יעקב מעשו: "מכרה כיום את בכורתך לי", כדי שאוכל לענג את השבת בעניני עולם הזה.

וזהו שכתוב (בראשית לג-ח): "ויבוא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבואו מפדן ארם ויחן את פני העיר". ודרשו על כך במדרש (ב"ר יא-ז): "אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במדה, שנאמר (בראשית יג-ז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו', אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת שנאמר ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה, שנאמר (שם כח-יד) והיה זרעך כעפר הארץ וגו'" [ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה].

נפלא להבין בזה מה שהתחכם משה רבינו על פרעה לבקש ממנו עבור ישראל יום מנוחה, ובחר את השבת ליום מנוחה, כי היות שהבכורה שקנה יעקב מעשו היא שבת קודש, לכן רצה משה שישמרו ישראל את השבת במצרים, ובכח קדושת השבת יתגלה שהבכורה שייכת ליעקב וזרעו השומרים את השבת, ולא למצרים שרצו לתפוס את הבכורה שהיתה לעשו לפני שמכרה ליעקב.

בשבת הגדול נתקשרו ישראל עם יעקב אבינו

בדרך המלך נלך לבאר בזה היחוד הגדול של שבת הגדול, לפי מה שביארנו הטעם לתואר "שבת הגדול", כי שבת זו היתה השבת הראשונה ששמרו ישראל במדרגה הגדולה של הדברות הראשונות על ששבת הקב"ה ביום השביעי, שלא כמו ששמרו את השבת במצרים כדי לכפר על עבודה זרה, כי כבר נתכפרו על עבודה זרה כשלקחו את הטלה לקרבן פסח.

נמצא לפי זה כי בשבת זו ששמרו ישראל באופן נעלה נתקשרו בקשר אמיץ עם יעקב אבינו שקנה את הבכורה שהיא השבת מעשו, שהרי ברור כי יעקב אבינו שלא עבד עבודה זרה מעולם והיה קדוש מרחם אמו, שמר את השבת במדרגה הגדולה כדי להתדבק בקדושתו של הקב"ה ששבת ביום השביעי, וכאשר שמרו ישראל את השבת בבחינה זו זכו לרשת ממנו קדושת הבכורה.

מעתה יפתח לנו פתח חדש לבאר הטעם שנקרא שבת שלפני הפסח "שבת הגדול", כי בשבת זו נתגלה שזכו ישראל לרשת מיעקב את הבכורה שקנה מעשו, והם ראויים לתואר שנתן להם הקב"ה "בני בכורי ישראל", והרי הם בבחינת יעקב אבינו שהוא "הגדול" ולא עשו שאיבד את הבכורה.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין הטעם שסיבב הקב"ה את הנס הגדול בשבת שלפני פסח שנלחמו הבכורים עם אבותיהם, כי בזכות הקשר שהיה לישראל עם יעקב אביהם בענין קדושת השבת שהיא הבכורה, הרי כלל גדול הוא כי כשה קם זה נופל, לכן גרמו בכך שנלחמו בכורי מצרים עם אבותיהם, היפך הקשר בין ישראל שהם הבכורים עם יעקב אביהם.

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו - לעילוי נשמת אמם האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני ע"ה

shvilei.com

mamarim@shvileipinchas.com :